

„Ugyan hová lett az a különös fiatalember?“

Valamikor, amikor még nem annyira holmi műfajmeghatározás szögéből, hanem valami szociális „normálisság“ grádusa kapcsán mondták rá valakire, hogy *poéta*, lehetett ez a mértéken felüli érzékenység áhitatos elismerése csak úgy, mint a hőbort gunyoros felismerése. Mesterségük címere a kitaláció! a világhoz való hozzáállásuk: hogy valamilyen beállításban újramesélik, megint elmondják, ami volt. Minek azt megtenni! s de szép azt meghallgatni!

Krúdy világ-újrameselése a magyar irodalom egyik legszebb, legnagyobb szabású világteremtése. Mint a legnagyobbak: ennek gyártási titkát, személyes emberi szerkezetét se vihette sírba, ott van az, kiválaszthatóan és kiemelhetően milliárd képének szövevényében. A korok azokon keresztül tudnak legjobban kommunikálni más korokkal, akiknek alkata kedvez a kor lelki alkatának. A műfajhatárok dolgában máris valami „modernség“, valami avantgarde felé való kitágulásában, feloldódásában fürdött talán az egész érzelmi élet azokra a pillanatokra, amikor munkához látott: ebben látta meg dolgát s vált jelenséggé. A költői eszközök epikusa Ő, bárki másnál hangsúlyosabban, hasonlatoké és metaforáké, melyek nem eszközei, hanem elsődleges megvalósítói világmegőrzésének, az élet általa átélte ízeinek továbbításában.

„Én az álmaimban kerestem társaságot“ — hazudja kegyesen, kegyelmelesen, mert így mondja ki legpontosabban azt az igazságot, melyet Vojtina *Ars Poeticájától* József Attila Thomas Mannt üdvözlő kiáltványáig vallottak, alkalmazták az igazi felmutatók és megmaradók valamennyien. Az élet megveszekedettten derűs és megvigasztalhatatlanul borongó költője Krúdy, akiről a hozzá nem értők állíthatták csak, nem tudom minek a nevében, érdekében, fejszóválva, hogy a nosztalgiákon hajózott. Az élet már a következő pillanat hullámtaraján múlttá válik, de mint minden tenger, örökké a látóhatárig betölti látványaink és érzelmeink terét. Szindbád, miközben saját lélekvesztőjén végig értelmes éberséggel küzdött a végzetes hajótörések ellen, folyton a teljes látóhatárt fürkészte. A nagy író azt írta fel is fel lehet ismerni, hogy mérhetően egyenlő távolságban marad műveiben a kortól, melyet ábrázol, és az utókortól, mely bírálja és haszonélvezője művészi kalandjának.

„Végsőhelyi Kálmánok“ és „merengő házak“ olyan szürke falakkal, mint az örökké máris tegnapelőtti múlt századok — az Ő választott szimbólumai, stílusjegyei, tartalmi stigmái, töményen egyetemes és töményen nemzeti történelmi fogantatásúak. Végső győzelmének titka ez a végső koncentrálttság. Krúdy hangulati telitalálatainak ez az egyedül a kiválasztottakra jellemző alkotói szimmetria egyik fő forrása: talán senki se szomorúbb nála az idő múlásától, és senki se üdvözültebb az elmúlás tudomásul vételétől, senki se néz hosszabban az idő után, mely mintha örökre tudna elbogni a valaholból, mint egy postakocsi, és senki se hisz jobban az idő eljövételében, hiszen folyton hozzá beszél, végig neki írja fel, őrzi meg elmenetelének fájdalmát, elvonulásának látványos semmiségeit, miközben tulajdon elmúló testében az időnek kiszolgáltatót életet, s az életnek kitett időt tapintja folyton. „Vajon ki lehetett az a tréfás fiatalember, akinek huszonöt esztendő előtt abban telt passziója, hogy fiatalsága ködjét és harmatát, fosztóka-hangulatú mesélgetését és kisvárosias ábrándozását az én nevem alatt elkövesse?... az elmúlt életek limlomjaival teli padlásokat, temetőket, ahonnan a múlt század közepéről nyújtogatja vissza csontlábát a legfiatalabb halott... Ő embereket, akik legfeljebb a szű percegésével jelentkeztek már akkor is az életben, és köl-

gyeket, akik évek óta napraforgók lettek a keresztúton. Ugyan, hová lett ez a különös fiatalember?!"

Írói műszere félelmetes pontossággal és éberséggel működött jelenben és múltbéli jelenében, melyet „színpadnak“ választott a komédia ráeső felvételének előadásához, megtanításához. Nála az élet mindenestől maga az egyesült három idő-dimenzió. Tündérgyorsan és egyszerre esteledik és hajnalodik is nála, ahogy a lélek, a szellem örökké nyitva tartó szemének éppen kedvesebb, alkalmasabb a megvilágítás.

Nagy szintetizáló és egyben nagy előfutár is ebben! Iskolaalapításának kérdése a vele kapcsolatos súlybeli, értékrendbeli kérdésekkel egyszerre tisztázódik lassan, alig ötven, másokról bőbeszédű esztendőre alkotói alkonyától. Pedig kevés életműben van akkora örök-aktuális szelíd szemrehányás a múlttól elforduló mindenkor felé, ha netalán szerinte az idők folyamatosságán elmerülni, elődök világán elmerengeni nem épülés, hanem „nosztalgia.“

Mert történelmivé forduló, forradalmassá váló, személyes sorsát is magával ragadó jelen-idő eljöttkor se elvakultabb, se restebb nem volt a látóknál. leírta Ő azt is, hogy „Elballagott a régi idő“. Valósággal Adys, ahogy az őszirózsás forradalom hatására fogalmaz: „Tudtuk, hogy bús, becstelen kártyás-élet a történelmi múltunk nagy része, hogy mindig a szegénynek volt igaza s nem az úrnak... Nem kell félni az új történelemtől... Csak pusztuljon, omoljon, vesszen el a régi világ... A népnek, sokáig bolondított, jeliszavakkal vágóhídra vagy követválasztásokra vitt népnek kell legelőször felnyitni a szemét, megmutatni neki a történelmi hazugságokat...“

Egyszerre személyes és szakmai az Ő múlthoz kötöttsége. Ez a nagy álmódó, megőrző — egzakt történelmi érdeklődésű is volt, és mindig ébren! „Izgalmas, vergődő, siralomház-kedvű napjainkban nincs időnk megállni a szélverte futamodás országútján, hogy tiszteletünket bemutassuk kővé váltott nagy szellemeinknek, nincs érkezésünk hátranzéni a megpróbáltatások kínjaiban, nem figyelhetünk a harangszóra, amely a dicsőséges múlt idők tündértávanak mélyeiről hangzik utánunk“ — írja Petőfi kapcsán, 1920-ban.

A forradalom idején riporterként járja az országot, beszámol az első termelőszövetkezetekről, a földosztásról; a rövid életű Néplap helyettes főszerkesztője, Gárdonyival és Móricz Zsigmonddal, s a közmunkatanács elnökének felkérésére elvállalja az utcák újbóli elnevezésének forradalmian fontos munkáját. Ez már nem valósult meg, pedig kinek volt indokoltabb ezt a közönség nevében való művet végrehajtani, elvégezni, mint a minden régi sarkot, emléket, hangulatot, nevet számontartó megőrzőnek! „Nekem az volt a célom, hogy történelmi kutatások mondhatni múzeális emlékek, hagyományok alapján úgy nevezzük el az utcákat, hogy annak az elnevezésnek történelmi alapja, értelme legyen... és én különösen nagy figyelemmel voltam arra, hogy a régi magyar költők, írók jussanak utcahoz.“

Valahol azóta az Ő neve is utcákon, könyvek első oldalán dereng csak, mint évtizedek levélszőnyege alatt egy régi, nagy, szerelmes vadász emléke. Félelmetes legenda immár, hogy élete utolsó napján még valami harmadcsztályú pimasz hivatalnok a hatalomnak megalázta, hogy házbérhátralékai miatt kilakoltatás fenyegette, hogy levágták a villanyát, hogy félüveg savanyú bor mellett falnak fordúva találták holtan, 55-ik évében.

A most betelű századik: a mű élete, a mű feltámadásának ideje. Olvasó és értékelő szemében Krúdy életműve igazi reneszánszát éli: Őt szeretni, vele társalogni, utazni, nem múltbafordulás, hanem a világ nagy emberi, érzelmi kincsei felé fordulás, a poézis örök gyöngédségével és hatalmával, a képeket teremtő és képekben elgyönyörködő értelem örök hatalmával kötött szövetséget jelenti, igazi, nagy haladó hagyományunkat, a szülőföldtől a világba érkező szellemi szívárvány kitarató építését.

LÁSZLÓFFY ALADÁR